

Satranç

Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Satranç Problemlerinde Plachutta ve Holzhausen Kesişimleri

Bilim ve Teknik'in 2024 Ağustos ve Eylül sayılarındaki yazılarımızda sizlere satranç problemlerinde çok sık rastlanan temalar olan Novotni ve Grimshaw kesişimlerinden söz etmiştik. Novotni'de fil ve kalenin taş fedasıyla, Grimshaw'da taş feda etmeden birbirlerinin yolunu kesmeleri söz konusuydu. Bilindiği gibi bu temaların baş aktörleri olan fil ve kale doğrusal, ancak farklı hareket özellikli taşlar; yani fil çapraz hatlar üzerinde hareket ederken kale yatay ya da dikey hatlar üzerinde oynar.

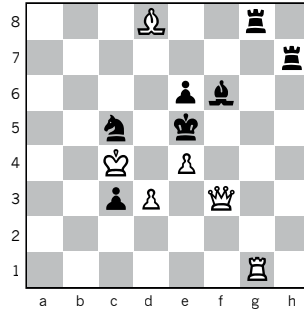
Plachutta kesişiminde (ya da "interference" karşılığı olarak girişiminde) ise benzer

hareketli taşlar birbirinin yolunu kesmeye zorlanır. Yani burada iki kale, kale ile vezir ya da fil ile vezirin birbirlerini karşılıklı (mutual) olarak engellemesi söz konusudur. Plachutta'da karşılıklı engelleme "kritik kare" (ya da kesişim karesi) üzerinde bir taş fedasıyla sağlanır. Taş fedası olmaksızın bir taşın benzer hareketli bir taşı engellemesine de Holzhausen kesişimi ya da girişimi denir.

İlk olarak, o zamanlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu toprakları içinde, bugün ise Hırvatistan'da bulunan Zadar kentinde doğan Sloven kökenli problemci Joseph Plachutta'dan (1827-1883) adını alan kesişim motifini görelim (Diyagram 1).

Diyagram 1

Joseph Plachutta
Leipziger Illustrierte Zeitung, 1958 (versiyon)

Beyaz oynar ve üç hamlede mat eder

Pozisyonu incelediğimizde g8'deki ve h7'deki siyah kalelerin g3 ve c7 karelerini denetlediklerini görüyoruz. Eğer bu denetim olmasaydı beyaz Vg3# ya da Fc7# ile mat edebilirdi. Kalelerin hareket doğrultularının g7 karesinde (kritik kare) kesiştiği de dikkatimizi çekiyor. İşte burada değerlendirilmeye hazır

bir Plachutta kesişimi var. Çözüm:

1. Kg7!

Şimdi beyaz hem 2. Vg3# hem de 2. Fc7# ile mat tehdidi yapıyor. Siyahın iki tematik savunması var:

a) 1...Khxg7

Bu hamleyle her iki mat tehdidi de önlenmiş oldu. Ancak siyah açısından önemli bir sorun ortaya çıktı: h7'den g7'ye gelen kale g8'deki arkadaşının g3'ü denetimini engelledi. Gerçi bu görevi kendisi üstlendi ama bu bir aşırı yüklenme durumu oluşturuyor. Beyaz da bundan yararlanıyor:

2. Vg3+! K7xg3 (2... K8xg3??) 3. Fc7#.

Şimdi diğer savunmaya bakalım:

b) 1...Kgxc7.

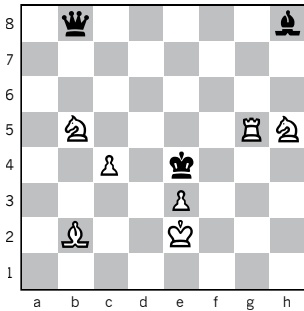
Bu kez h7'deki kalenin c7'ye ulaşımı engellenmiş oluyor.

2. Fc7+! Kg7xc7 (2...Khxc7??) 3. Vg3#.

Sanırsanız bu prototip örnek sizlere Plachutta keşişimini anlatmakta yeterli olmuştur. Bir başka örneğe bakalım:

Diyagram 2

Cyril Kipping *Folket*, 1921

Beyaz oynar ve üç hamlede mat eder.

Beyaz 1. Ac3 ya da 1. Ag3 ile mat edemiyor çünkü 1...Fxc3 ve 1...Fxc3 var. Diğer yandan siyah fil ve vezirin hareket doğrultularının e5 karesi üzerinde keşiştiği dikkatimizi çekiyor ve bir Plachutta keşişimi aklımıza geliyor. Gerçekten de 1. Fe5! anahtar hamlesi bu problemi çözer:

a) 1...Fxe5 2. Ag3+ Fxc3 (2...Vxc3??) 3. Ac3#; b) 1...Vxe5 2. Ac3+ Vxc3 (2...Fxc3??) 3. Ag3#.

Walther von Holzhausen (1876-1935) kuvvetli bir satranç oyuncusu olmakla birlikte asıl ününü kurgu alanında yaptı. İlginç de bir hayat hikayesi var. Önce Avusturya ordusunda, sonra da Prusya ordusunda subay ve matematik öğretmeni olarak görev yapan Holzhausen Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düştü ve Doğu Sibirya'daki bir esir kampına gönderildi.

Burada çok zor şartlar altında bir satranç gazetesi çıkarmaya başladı, hatta kuvvetli hafızası sayesinde, hiçbir kaynağa ulaşamamasına rağmen bir satranç kitabı yazdı. 1918 yılında esir kampından kaçarken kitabın el yazmasını

güvendiği bir kişiye emanet etti. Ne yazık ki bu kitap kaybolmuştur. Yeni Alman Okulu ya da Mantıksal Okul'un ilkelerini benimseyen kurgucumuz 1926 yılında kurgu tarihinde önemli bir yeri olan "Odaksal Problemler" adlı (Almanca "Brennpunktproblemen") bir kitap yayınladı.

Onun kurgu dünyasına kazandırdığı Holzhausen keşişiminde yukarıda da belirttiğimiz gibi benzer hareket özellikli taşlar keşişim karesi üzerinde taş feda etmeden birbirlerinin yolunu kesmeye zorlanırlar. Şimdi bu temaya dayalı ilk örneğimizi görelim (Diyagram 3).

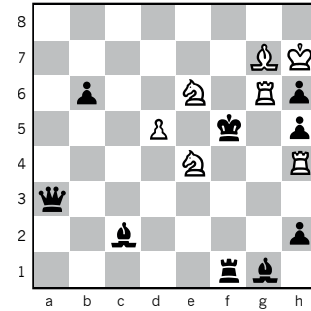
Diyagram 3

Meindert Niemeijer

Hollanda Satranç

Federasyonu Dergisi, 1936

Üçüncü Şeref Mansiyonu

Beyaz oynar ve üç hamlede mat eder.

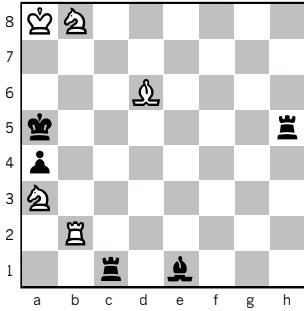
Çözüm:

1. Kg2! (tehdit 2. Kf2+ Kxf2 3. Ad4#; 2...Fxf2 3. Kf4#) a) 1...Kf3 2. Ag3+! Kxc3 (2...Vxc3??) 3. Kf4#; b) 1...Fc5 2. Ad6+! Fxd6 (2...Vxd6??) 3. Ad4#.

Bu problemde "a" varyantında f3'teki kalenin siyah vezirin g3'e ulaşımını engellediğini görüyoruz. Diğer varyantta ise fil vezirin yolunu kesiyor. Yukarıdaki Plachutta problemlerinden farklı olarak engellemeler karşılıklı (mutual) değil. Örneğin "a" varyantında kalenin veziri engellemesine karşılık vezirin kaleyi engellediği bir varyant yok. Eğer engelleme karşılıklı ise Holzhausen'in bu şekline "Wurzburg-Plachutta" deniyor. Evet, problem terminolojisi bazen karışık olabiliyor! Tehdit varyantında Novotni fikrinin kullanılmış olması da probleme bir zenginlik katıyor. Şimdi "Wurzburg-Plachutta" keşişimini konu alan bir kurgu görelim.

Diyagram 4

Emil Palkoska
Narodni Politika,
1912

Üç hamlede mat.

1. Kb5+? Kxb5; 1. Ac6+?
Kxc6! Bu başarısız
denemeler ve siyah
kalelerin konumu bize
tema hakkında bir
fikir veriyor. Kaleler c5
üzerinde birbirlerini
engellemeye zorlanabilir
mi?

Çözüm:

1. Kb7! (tehdit 2. Ka7+ Şb6
3. Ka6#)

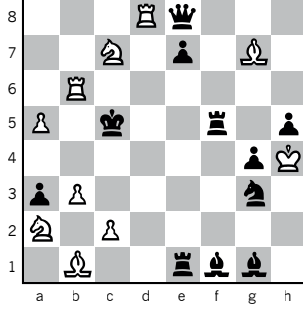
a) 1...Kcc5 2. Kb5+! Kxb5
(2...Kh5xb5??) 3. Ac4#;
b) 1...Khb5 2. Fc7+! Kxc7
(2...Kc1xc7??) 3. Kb5#.

Bu problemde engelleme
karşılıklı ("mutual") olarak
gerçekleşiyor. Yani "a"
varyantında c1'den c5'e
gelen kalenin h5'tekini,
"b" varyantındaysa
bunun tersini (h5'ten c5'e
gelen kalenin c1'dekini
engellemesini) görüyoruz.

Sonraki örneğimizde iki
çift Wurzburg-Plachutta
kesişimi var (Diyagram 5).

Diyagram 5

Stefan Felber
Neue Zürcher Zeitung,
2013-2014 Övgü

Beyaz oynar ve üç
hamlede mat eder.

Önceki örneklerden
siyah kalelerin e5 karesi
üzerinde birbirlerini
engellerebileceğini
öngörebiliyoruz. Ama bir
de sürpriz var. Çözüm:

1. Ac3! (tehdit 2. b4+ Şc4
3. Fa2#)
a) 1...Kee5 2. Kd5+ Kxd5
3. Ae6#;
b) 1...Kfe5 2. Ae6+ Kxe6
3. Kd5#;
c) 1...Vb5 2. Aa6+ Vxa6 3.
Aa4#;
d) 1...Fb5 2. Aa4+ Fxa4 3.
Aa6#.

Bu problemde "a" ve "b"
varyantlarına ek olarak "c"
ve "d" varyantlarında siyah
vezir ve fil arasında ikinci
bir Wurzburg-Plachutta
kesişimi görüyoruz.

Sanırsanız bu örnekler
Plachutta, Holzhausen
ve Wurzburg-Plachutta
kesişimlerinin

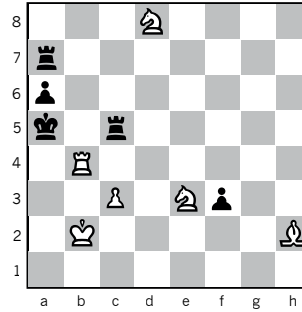
anlaşılmasında yeterli
olmuştur. Sıra geldi ayın
sorularına...

Ayın Soruları

Bu ayın ödev soruları
tabii ki yine bu yazıda
ele aldığımız kesişim
motifleriyle ilgili. İlk
örneğimiz (Diyagram 6)
beş hamlelik bir problem.

Diyagram 6

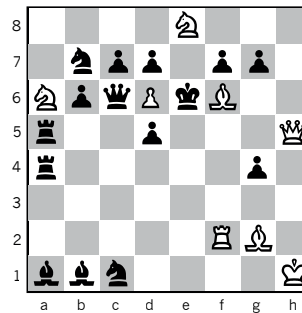
Andre Chéron
Le Journal de Leysin, 1911

Beyaz oynar ve beş
hamlede mat eder.

Diyagram 7

Aleksandr Grin
British Chess Magazine,
1967
Şeref Mansiyonu

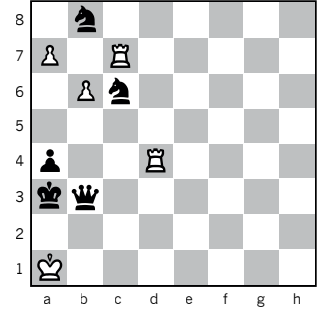

Beyaz oynar ve üç
hamlede mat eder.

Geçen Ay Sorulan Problem Çözümü

Diyagram 8

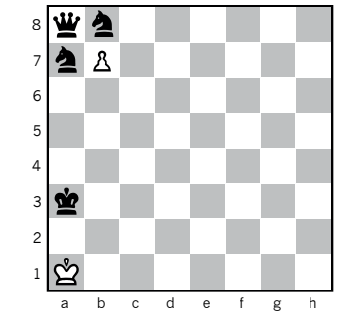
Aleksandr Herbstman
64, 1935

Beyaz oynar ve
berabere kalır.

Siyah 1...Va2# ya da 1...
Vb2# ile tehdit ediyor.
Beyaz süratle
"fazlalıklardan"
kurtulmalı:
Çözüm: 1. Kxa4+ 2. Vxa4
2. a8=V Vxa8 3. Ka7+
Axa7 4. b7!! Piyon son
noktayı koyuyor
(Diyagram 9)!

Diyagram 9

Siyahın veziriyle piyonu
almaktan başka çaresi yok:
4...Vxb7 pat!